

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної педагогіки
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«КОРЕКЦІЯ РОЗВИТКУ УВАГИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗІ ЗНИЖЕНИМ ЗОРОМ»**

Виконала: студентка 2 курсу групи
KorOs1-M20z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
за освітньою програмою
Олігофренопедагогіка. Логопедія
Маринчук Віра Іллівна

Керівник:
Михальська С.А., доктор психологічних
наук, доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський – 2021 року

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ УВАГИ У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ	6
1.1. Розкриття сутності уваги у підходах зарубіжних і вітчизняних вчених.....	6
1.2. Особливості уваги дітей дошкільного віку.....	15
1.3. Розвиток уваги у дітей дошкільного віку із порушенням зору.....	22
Висновок до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОРЕКЦІЇ РОЗВИТКУ УВАГИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗІ ЗНИЖЕНИМ ЗОРОМ	28
2.1. Методика та аналіз результатів дослідження розвитку уваги у дітей старшого дошкільного віку зі зниженим і нормальним зором.....	28
2.2. Корекційно-розвиткова програма розвитку уваги дітей старшого дошкільного віку з порушенням зору.....	36
2.3. Аналіз ефективності корекційно-розвиткової програми.....	48
2.4. Рекомендації для покращення уваги дошкільників з порушенням зору	54
Висновок до розділу 2.....	64
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток уваги, пам'яті, мислення – це важлива частина загального психічного розвитку дитини дошкільного віку. Стійка увага відіграє важливу роль в пізнанні дитиною навколишнього світу. У дошкільному віці діти уперше починають керувати своєю увагою, свідомо направляти її на предмети і явища, в цьому випадку організуючий початок належить мові. Багато труднощів, пов'язаних з низьким рівнем розвитку уваги заявляють про себе вже в період дошкільного дитинства. Успішність в оволодінні тією чи іншою діяльністю залежить від уваги дитини. Вона завжди включена у діяльність, є найважливішою умовою її продуктивності і виступає у єдності з пізнавальними психічними процесами та емоційно-вольовою сферою.

Ряд науковців (Л.Виготський, П.Гальперін, М.Добринін, О.Запорожець, О.Леонт'єв, В.Мухіна, Д.Ельконін та інші) вивчали особливості розвитку уваги у дітей. Вони відмічали тісний зв'язок довільної уваги і мови. У дошкільному віці довільна увага формується у зв'язку із загальним зростанням ролі мови в регуляції поведінки дитини. Чим краще розвинена мова, тим вищий рівень сприйняття і тим раніше формується довільна увага необхідна для подальшого навчання в школі.

В наукових дослідженнях (К. Бюрклен, Л. Григор'єва, В. Єрмаков, М. Земцова, А. Крогіус, О. Литвак, П. Румянцева, Є. Синьова, Л. Солнцева, Л. Фоміна та ін.) розглядаються особливості уваги при порушеннях зору. І. Гудим, Т. Дегтяренко, І. Некрасова, Т. Свирид'юк, Л. Солнцева, О. Таран та інші вивчали психічний розвиток дітей дошкільного віку з порушеннями зору. Важливим є виявлення особливостей формування уваги у дитини з порушенням зору на різних вікових етапах. Це сприятиме кращому розумінню її проблем і врахування цих даних для організації навчання та успішного проведення корекційної роботи.

Сьогодні стали актуальними проблеми розвитку уваги, проте рекомендації з цього питання відносяться в основному до початкової школи і не висвітлюють досвід організації роботи з дітьми дошкільного віку з

порушеннями зору. Усе вищесказане і визначило актуальність дослідження.

Мета дослідження полягає у теоретичному та експериментальному вивченні особливостей розвитку уваги у дітей старшого дошкільного віку із порушенням зору, розробці й впровадженні програми корекційно-розвиткових занять для розвитку уваги старших дошкільників із порушенням зору.

Для досягнення поставленої мети дослідження були визначені наступні **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз поняття «увага» у підходах зарубіжних та вітчизняних учених.

2. Узагальнити наявні результати досліджень щодо особливостей прояву властивостей уваги в дошкільному віці в загальній та спеціальній психології.

3. Дослідити особливості розвитку властивостей уваги дітей старшого дошкільного віку із порушенням зору.

4. Розробити та впровадити програму корекційно-розвиткових занять для розвитку уваги дітей старшого дошкільного віку із порушенням зору.

Об'єкт дослідження – увага дітей старшого дошкільного віку із порушенням зору.

Предмет дослідження – є психологічні особливості розвитку та корекції уваги у дітей старшого дошкільного віку із порушенням зору.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення психолого-педагогічної й спеціальної літератури; методики для дослідження рівня розвитку властивостей уваги («Візуальний (знаковий) варіант методики «Коректурна проба»») («Знайди і викресли» Р. Немова), методика «Так чи ні?» (модифікація методики В.Когана і Е.Коробкової), методика «Запам'ятай і розстав крапки» (модифікована методика Керна Йерасека)); вивчення документації; спостереження; методи математичної обробки результатів.

Місце проведення дослідження: дошкільний заклад освіти №53 «Віночок» та спеціальний дошкільний навчальний заклад №17 «Паросток» для дітей з вадами зору м. Чернівці. У дослідженні приймало участь 14 дітей

старшого дошкільного віку з порушенням зору та 14 дітей старшого дошкільного віку з нормальним зором.

Практична значення роботи: одержані результати можуть бути використані у роботі спеціального психолога, корекційними педагогами з метою корекції розвитку уваги в дошкільному віці.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовані на звітних наукових конференціях студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у 2020, 2021 рр.; за результатами роботи опублікована стаття.

Структура роботи: вступ, два розділи, висновки до розділів, висновки, список використаних джерел, додатки. Робота містить 4 рисунки, 8 таблиць.

ВИСНОВКИ

1. Увага є одним з феноменів орієнтовно-дослідницької діяльності особистості. Це психічна дія, спрямована на зміст образу, думки чи іншого явища. Увага відіграє важливу роль у житті людини, оскільки завдяки їй здійснюється регуляція діяльності, поведінки та інтелектуальної активності. У дошкільному віці мимовільна увага постійно розвивається і вдосконалюється. В дошкільному віці значно зростає концентрація, об'єм і стійкість уваги, складаються елементи довільності в управлінні увагою на основі розвитку мови і пізнавальних процесів, увага стає опосередкованою. Рівень сформованості уваги в дітей з порушеннями зору залежить від часу настання та ступеня порушення. Так, у незрячих з народження увага розвинена краще, ніж в осліплених пізніше. Порушення зору негативно впливають на розвиток видів уваги саме через зниження активності в процесі пізнання навколишнього світу як вторинного відхилення в розвитку цієї категорії дітей.

2. Для виявлення особливостей розвитку уваги у дітей старшого дошкільного віку зі зниженим зором нами було виділено такі показники: стійкість і продуктивність зорової та стійкість і концентрація слухової уваги, визначено критерії оцінювання даних показників та рівні їх сформованості. За результатами дослідження, дуже високого і високого рівня розвитку стійкості зорової уваги у дітей старшого дошкільного віку з порушенням зору та дуже високого рівня у дітей з нормальним зором виявлено не було. Значна кількість дітей старшого дошкільного віку, а саме: 21,42% респондентів з нормальним зором та 50,0% зі зниженим зором, мають низький рівень розвитку стійкості зорової уваги. Якісний аналіз результатів констатувального дослідження слухової уваги показав, що середній та низький рівні стійкості та концентрації слухової уваги був виявлений однаково у досліджуваних з нормальним та зниженим зором (по 28,57%). Цікавими виявились результати по високому показнику. Зокрема, у дітей старшого дошкільного віку зі зниженим зором він зустрічається частіше (28,57%) ніж серед дітей старшого дошкільного віку з нормальним зором (21,42%). Також дуже низький рівень розвитку стійкості та

концентрації слухової уваги виявлено більше серед дітей старшого дошкільного віку з нормальним зором (28,57%). Виконуючи завдання на визначення об'єму уваги більшість дітей старшого дошкільного віку показали високий та середній рівні розвитку.

3. При порушеннях зору головною умовою розвитку уваги є активна участь дітей в різних видах діяльності (ігровій, трудовій, навчальній та ін.). Саме у діяльності дитина формує адекватне відображення навколишнього світу, довільно або мимоволі зосереджуючи і скеровуючи увагу на усвідомлення об'єкту дійсності і формування своєї свідомості. Розвиток уваги, мислення, пам'яті, волі має важливе значення для розвитку компенсаторних навичок. Під впливом навчання і виховання у дітей з порушеним зором з'являються нові психічні властивості, які сприяють прискоренню темпів їх розвитку, формуються нові способи оволодіння знаннями і вміннями, що, в свою чергу, здійснює вплив на покращення діяльності зорової системи. Важливу роль в дошкільному віці має мимовільна увага, оскільки у дітей цього віку слабо розвинена здатність до довільної уваги. Як і в дітей з нормальним зором, у дітей з глибокими порушенням зору мимовільну увагу викликають подразники, які відповідають значущим потребам. Вона виникає від свідомих намірів дитини, без її вольових зусиль. Незрячі діти в дошкільному віці користуються мимовільною увагою з опорою лише на слухове і дотикове сприймання. Діти із залишковим зором користуються мимовільною увагою з опорою також і на збережений зір. Починаючи з дошкільного віку, необхідно виховувати вольову (довільну) увагу. Довільна увага виникає в діяльності, вона визначається метою, завданням і певною програмою дій. Функції довільної уваги пов'язані з метою діяльності, для здійснення якої необхідне вольове зусилля. Вольові зусилля для організації уваги виявляються у будь-якій діяльності, наприклад, при конструюванні за зразком, у грі і навчальній діяльності.

4. Нами була складена корекційно-розвиткова програма, спрямована на розвиток уваги в дітей старшого дошкільного віку з порушенням зору. З метою перевірки її ефективності провели повторну діагностику. Так,

зменшилась кількість дітей старшого дошкільного віку з порушенням зору із дуже низьким рівнем розвитку стійкості зорової уваги в експериментальній групі (із 42,87% до 28,57%) та зросла кількість дітей із середнім рівнем розвитку (із 0% до 14,28%). Ще в експериментальній групі було зафіксоване зростання кількості досліджуваних з високим рівнем розвитку стійкості та концентрації слухової уваги із 28,57% до 42,87%, а в контрольній групі даний показник залишився незмінним (28,57%). Варто відзначити зменшення кількості дітей старшого дошкільного віку із порушенням зору з дуже низьким рівнем обсягу уваги в експериментальній групі (з 14,28% до 0%). Отже, внаслідок проведеної на формувальному етапі роботи корекційно-розвиткових занять частина дітей старшого дошкільного віку із порушенням зору збільшила обсяг уваги, підвищила стійкість, розподіл та переключення уваги. Сукупність усіх отриманих на заключному етапі дослідження даних в цілому свідчать про досить високу ефективність проведеної корекційно-розвиткової програми.

Проведене дослідження особливостей уваги у дітей старшого дошкільного віку з порушенням зору не вичерпує всіх аспектів проблеми. Більш глибокої наукової розробки вимагає аналіз вікової динаміки розвитку властивостей уваги дітей з порушеннями зору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев О., Хрромов Л. Тренировка внимания. М. : Знание, 1996. 320 с.
2. Анисимова И. Как помочь ребенку с нарушениями внимания. *Психология обучения*. 2001. № 4. С.5-6.
3. Барташнікова І.А., Барташніков О.О. Розвиток уваги та навиків навчальної діяльності у дітей 5–7 років. Тернопіль : «Богдан», 2007. 40 с.
4. Бюрклен К. Психология слепых; [пер. с нем. В. А. Гандера]. М., 1934. 264 с.
5. Варій М.Й. Загальна психологія. 2-ге видан., випр. і доп. К.: Центр учбової літератури, 2007. С.11-39.
6. Вікова та педагогічна психологія : Навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. 2-ге вид. К. : Каравела, 2009. 400 с.
7. Войтко В.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з вадами зору. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2017. 80 с.
8. Волкова Т.Н. Творчі ігри, завдання і тести для розвитку пам'яті та уваги. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2006. 240 с.
9. Выготский Л.С. Развитие высших форм внимания в детском возрасте. М.: МГУ, 1976. 224 с.
10. Гальперин П.Я. К проблеме внимания / Хрестоматия по психологии / Под ред. А.В. Петровского. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Просвещение, 1987. С.169-174.
11. Гальперин П.Я., Кабыльницкая С.Л. Экспериментальное формирование внимания. М.: Просвещение, 1974. С. 5-78.
12. Гоноболин Ф.Н. Внимание и его воспитание. М.: Педагогика, 1972. 236 с.
13. Григорьева Л. П. Психофизиология развития внимания у детей в норме и со сложными сенсорными нарушениями. *Дефектология*. 2002. № 1. С. 3-14.

14. Дивитися і бачити: путівник для батьків дітей із порушеннями зору : навч.-метод. посіб. / [упор. І. О. Калініченко]. Полтава : ПОППО, 2016. 88 с.
15. Дегтяренко Т.М. Комплексний підхід до управління корекційно-реабілітаційним процесом у роботі з дітьми зі зниженим зором. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць Сумського ДПУ ім. А.С.Макаренка. Суми, 2004. Ч. 1. С. 201–207.
16. Детская психология / Под ред. А.А.Люблинской. М.: Просвещение, 1971. 415 с.
17. Добрынин Н.Ф. Интеллект и внимание / Исследование интеллектуальной деятельности / Под. ред. О. К. Тихомирова. М.: МГУ, 1979. С. 198-203.
18. Добрынин Н.Ф. О новых исследованиях внимания. *Вопр. психологи.* 2000. №3. С.121-128.
19. Добрынин Н.Ф. О селективности и динамике внимания. *Вопросы психологии.* 1975. № 2. С.36-44.
20. Дормашев Ю.Б., Романов В.Я. Психология внимания. 3-е изд., исправ. М.: МПСИ: Фринта, 2002. 376 с.
21. Дубровинская Н.В. Нейрофизиологические механизмы внимания. Л.: Наука, 1985. 144 с.
22. Ермаков В. П., Якунин Г. А. Основы тифлопедагогики. Развитие, обучение и воспитание детей с нарушениями зрения [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений]. М.: Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 2000. 237 с.
23. Загальна психологія / За загальною редакцією академіка С.Д.Максименка. Підручник. 2-ге вид., переробл. і доп. Вінниця: Нова Книга, 2004. 704 с.
24. Загальна психологія: Хрестоматія / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. К.: Каравела, 2007. 640 с.
25. Запорожец А.В. Психическое развитие ребенка. Изб. психол. труды: в 2 т.; под ред. В.В.Давыдова, В.П.Зинченко. М.: Педагогика, 1986. Т.1. 318 с.

26. Земцова М. И. Основы компенсации дефектов у аномальных детей. *Основы обучения и воспитания аномальных детей*. М.: Педагогика, 1965. С. 101-122.
27. Костенко Т. М. Дитина з порушенням зору. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.
28. Крогиус А. А. Психология слепых и её значение для общей психологии и педагогіки. Изд. автора, 1926. 144 с.
29. Литвак А.Г. Психология слепых и слабовидящих : учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. СПб. : КАРО, 2006. 336 с.
30. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М. : Политиздат, 1975. 304 с.
31. Матюгин И.Ю. Аскочинская Т.Ю., Бонк И.А. Как развивать внимание и память вашего ребенка. М.: АСТ-ПРЕСС, 1995. 114 с.
32. Москальова А. Як розвинути увагу дитини. *Шкільний світ*. 2000. № 18. С.4-6.
33. Мухина В.С. Возрастная психология. М.: Апрель-Пресс, ЭКСМО-Пресс. 1999. 352 с.
34. Навчання дітей із порушеннями зору : навчально-методичний посібник / Т. М. Костенко, І. М. Гудим. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 184 с.
35. Немов Р.С. Психология: Учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн.- 4 изд. М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2000. кн. 1: Общие основы психологии. 688 с.
36. Обухова Л.Ф. Детская (возрастная) психология. М.: Российское агентство, 1996. 374 с.
37. Общая психология: Учеб. для студентов пед. унив. (А.В. Петровский, А.В. Брушлинский, В.П. Зинченко и др.; Под ред. А.В. Петровского.). 3-е изд., перед. и доп. М.: Просвещение, 1986. 464 с.
38. Осипова А.А., Малашинская Л.И. Диагностика и коррекция внимания: Программа для детей 5-9 лет. М.: ТЦ Сфера, 2002. 104 с.

39. Осипова А. А., Малашинська Л.І. Діагностика і корекція уваги. *Обдарована дитина*. 2004. № 8. С.31-41.
40. Особливості розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями зору : наук.-метод. посіб. / Л.С. Вавіна, І.М. Гудим, С.В. Кондратенко та ін. К. : Педагогічна думка, 2012. 136 с.
41. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія : навч. посіб. К. : Академвидав, 2008. 431 с.
42. Первин Лоуренс А., Джон Оливер П. Психология личности: Теория и исследования [пер. с англ.; Под ред.В.С. Магуна]. М.: Аспект Пресс, 2000. 607 с.
43. Програми для дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу для дітей з вадами зору / за ред. В. Ремажевської. Львів : Український бестселер, 2010. 225 с.
44. Психология детей дошкольного возраста: развитие познавательных процессов / Под ред. А. В. Запорожца, Д.Б. Эльконина. М.: Просвещение, 1984. 127 с.
45. Психология развития / под ред. А.К. Болотовой, О.Н. Молчановой. М.: ЧеРо, 2005. 524 с.
46. Психологічна енциклопедія / О.М. Степанов. К.: "Академвидав", 2006. 424 с.
47. Психологічний супровід інклюзивної освіти : підручник / [кол. авторів ; за заг. ред. Т.О.Докучиної]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. 172 с.
48. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Собр. соч.: в 2 т. М.: Педагогика, 1989. Т.1. 488 с.
49. Румянцева П. Я., Фомина Л. А. Слуховое и тактильное внимание у слепых детей // Учебные записки ЛГПИ имени А.И.Герцена. Ленинград : ЛГПИ, 1955. Том 100. С. 311-319.

50. Сасіна І.О. Діагностика та корекція розвитку уваги дітей дошкільного віку зі зниженим зором : Навчально-методичний посібник. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова. 2013. 102 с.
51. Сасіна І. О. Дослідження в тифлопсихології особливостей уваги у осіб з глибокими порушеннями зору. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова* : зб. наук. праць (Серія 19. «Корекційна педагогіка та психологія»). К. : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. №12. С.108-113.
52. Сасіна І. О. Дослідження особливостей уваги у дошкільників з порушеннями зору. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова* : зб. наук. праць (Серія 19. «Корекційна педагогіка та психологія»). К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. № 8. С.105–107.
53. Синьова Є. П. Тифлопсихологія : підручник. К. : Знання, 2008. 365 с.
54. Сєднева В. О. Основи корекційної роботи з учнями, які мають особливості психофізичного розвитку : методичні рекомендації. Миколаїв : ОШПО, 2011. 36 с.
55. Скуба Н.В. Тести, ігри, творчі завдання для розвитку уваги та пам'яті. *Початкове навчання та виховання*. 2008. № 14. С.21-24.
56. Солнцева Л. И. Введение в тифлопсихологию раннего, дошкольного и школьного возраста. М. : Полиграфсервис, 1997. 123 с.
57. Солнцева Л. И. Тифлопсихология детства. М. : «Полиграф сервис», 2000. 367 с.
58. Специальная психология: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. И.Лубовский, Т. В. Розанова, Л. И.Солнцева и др.; Под ред. В.И.Лубовского. 2-е изд., испр. М.: Издательский центр «Академия», 2005. 464 с.
59. Спеціальна психологія : навч. посіб. для студентів спец. 6.010105 - "Корекційна освіта" / Н. Г. Пахомова, М. М. Кононова; Полтав. нац. пед. ун-т ім. В.Г. Короленка. Полтава : АСМІ, 2015. 359 с.

60. Страхов В.И. Психологические исследования внимания. Загальна психологія: Хрестоматія / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. К.: Каравела, 2007. С.286-291.
61. Теорія і практика вікової психокорекції : Навчальний посібник / С. Б. Кузікова. 2-ге видання, перероблене, доповнене. Суми : Університетська книга, 2020. 304 с.
62. Увага дитини / Упоряд. С. Максименко, Л. Терлецька, О Главник. К. : Главник, 2004. 112 с.
63. Хрестоматия по вниманию / Под ред. А.Н.Леонтьева, А.А.Пузыря, В.Я.Романова. М.: Изд. Московского Университета, 1976. 406 с.
64. Чаркова М.Н. Особенности развития свойств внимания под влиянием мотивации. *Психологическая наука и образование*. 2003. №2. С.26-34.
65. Эльконин Д. Б. Детская психология : (развитие ребенка от рождения до семи лет). М.: Просвещение, 1960. 329 с.
66. Ярошевский М.Г. История психологи. 3-е изд., дораб. М.: Мысль, 1985. 575 с.
67. Ярошевський М.Г. Психологія в ХХ столітті. Теоретик. Проблеми розвитку психологічної науки. М.: Политиздат , 1971. 368 с.